

5. Коляда В. И. Введение в анализ Фурье / В. И. Коляда, А. А. Кореновский. – Одесса : Астропринт, 2014. – 140 с.

6. Річний звіт Національного банку України за 2002 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40920>

7. Річний звіт Національного банку України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66438>

8. Річний звіт Національного банку України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=2150782>

Науковий керівник – Нескородєва І. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

REFERENCES

Khalafian, A. A. *STATISTIC A 6. Statisticheskii analiz dannykh* [A STATISTIC 6. Statistical analysis of the data]. Moscow: Binom-Press, 2010.

Kuprienko, N. V., Ponomareva, O. A., and Tikhonov, D. V. *Statistika. Analiz riadov dinamiki* [Statistics. The analysis of time series]. St. Petersburg: SPbPU, 2009.

Koliada, V. I., and Korenovskiy, A. A. *Vvedenie v analiz Fure* [Introduction to Fourier analysis]. Odessa: Astroprint, 2014.

Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

“Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy za 2002 rik” [Annual Report of the National Bank of Ukraine in 2002]. <http://www.bank.gov.ua/%20doccatalog/document?id=40920>

“Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy za 2009 rik” [Annual Report of the National Bank of Ukraine in 2009]. <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66438>

“Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy za 2012 rik” [Annual Report of the National Bank of Ukraine for 2012]. <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=2150782>

Zaripova, E. R., and Kokotchkova, M. G. *Diskretnaia matematika* [Discrete Mathematics]. Moscow: RUDN, 2013.

УДК 331.526

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЗАЙНЯТОСТІ ТА РІВНЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

© 2014 БІЛІК І. В.

УДК 331.526

Білик І. В. Дослідження динаміки зайнятості та рівня заробітної плати в аграрному секторі економіки України

Метою статті є дослідження динаміки зайнятості та рівня заробітної плати в аграрному секторі економіки України. Проаналізовано основні показники сфери аграрної зайнятості, які відображають процес формування аграрного ринку праці. Досліджено зміни, що відбувалися у сфері зайнятості за видами економічної діяльності та регіонами України, а також рівень працевлаштування громадян у сільському господарстві. Наведено причини низької ціни сільської робочої сили, а також проведено порівняльний аналіз рівня заробітної плати за галузями національної економіки. Автором проілюстровано динаміку потреби сільськогосподарських підприємств у працівниках у порівнянні із загальною ситуацією на ринку праці в країні, а також динаміку працевлаштування не зайнятих трудовою діяльністю громадян протягом 2002–2012 рр. Запропоновано економічні заходи щодо розширення сфери аграрної зайнятості та підвищення добробуту сільського населення.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, заробітна плата, аграрний сектор.

Рис.: 6. **Бібл.:** 8.

Білик Ірина Володимирівна – аспірантка, кафедра маркетингу, Львівський національний університет ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: iryna.v.bilyk@gmail.com

УДК 331.526

UDC 331.526

Білик І. В. Исследование динамики занятости и уровня заработной платы в аграрном секторе экономики Украины

Целью статьи является исследование динамики занятости и уровня заработной платы в аграрном секторе экономики Украины. Проанализированы основные показатели сферы аграрной занятости, отражающие процесс формирования аграрного рынка труда. Исследованы изменения, которые происходили в сфере занятости по видам экономической деятельности и регионам Украины, а также уровень трудоустройства граждан в сельском хозяйстве. Приведены причины низкой цены сельской рабочей силы, а также проведен сравнительный анализ уровня заработной платы по сферам национальной экономики. Автором проиллюстрирована динамика потребности сельскохозяйственных предприятий в работниках по сравнению с общей ситуацией на рынке труда в стране, а также динамика трудоустройства не занятых трудовой деятельностью граждан в течение 2002–2012 гг. Предложены экономические меры по расширению сферы аграрной занятости и повышению благосостояния сельского населения.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, заработная плата, аграрный сектор.

Рис.: 6. **Библ.:** 8.

Білик Ірина Владимирівна – аспірантка, кафедра маркетингу, Львівський національний університет ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: iryna.v.bilyk@gmail.com

Bilyk I. V. Study of the Dynamics of Employment and Salary Scales in the Agricultural Sector of the Economy of Ukraine

The article is aimed to study the dynamics of employment and salary scales in the agricultural sector of the economy of Ukraine. The main indicators of agricultural employment, that reflect the process of formation of the agricultural labor market, was analyzed. The changes that have taken place in employment sphere by economic activity and with regard to the regions of Ukraine, as well as level of employment in agriculture of citizens, were examined. Reasons for the low price of the rural labor force were provided, comparative analysis of the salary scale by sectors of the national economy was carried out. The author illustrates the dynamics of needs of the agricultural enterprises compared to the overall situation on the labor market in the country, as well as the dynamics of employment relating the citizens, not involved in labor activities during the decennial period of 2002-2012. Economic measures to expand the scope of agricultural employment and the improvement of well-being of the rural population are proposed.

Key words: employment, labor market, salary, agricultural sector.

Pic.: 6. **Bibl.:** 8.

Bilyk Iryna V. – Postgraduate Student, Department of Marketing, Ivan Franko National University of Lviv (vul. Universytetska, 1, Lviv, 79000, Ukraine)

E-mail: iryna.v.bilyk@gmail.com

Ефективно функціонуючий аграрний ринок праці має місце тоді, коли розвиваються сільські території та соціальна інфраструктура села, є перспективи працевлаштування та зростання добробуту населення, зайнятого в сільськогосподарському виробництві та соціальній інфраструктурі. Сьогодні особливої актуальності та гостроти набувають проблеми безробіття сільського населення. За останні роки в межах аграрного ринку праці зайнятість населення в особистих господарствах стала безумовно переважаючою. Однак можливості таких господарств є обмеженими і вони можуть ефективно функціонувати лише за умов створення системи надійного та вигідного збуту їхньої продукції, а, відповідно, за наявності ефективної виробничої та соціальної інфраструктури. Отже, аграрний ринок праці потребує структурних змін і залучення інвестицій насамперед на сільські території.

Загальновідомо, що структура зайнятості населення віддзеркалює структуру господарства і рівень соціально-економічного розвитку країни. У межах ринку праці сільськогосподарський сектор має свої особливості, які спричиняють труднощі в процесі визначення рівня зайнятості в даній галузі. У першу чергу такі труднощі стосуються сезонності залучення працівників, складності визначення рівня неповної зайнятості в даній сфері економіки, а також різних методологій обчислення. Недосконалою також є обліково-статистична звітність.

«Основою трудового потенціалу аграрного сектора є сільське населення працездатного віку» [8]. В Україні на початку економічних перетворень сільська місцевість вважалась трудодефіцитною, однак подальші зміни демографічної ситуації, зменшення частини працездатного населення, земельне реформування, інші зміни в соціально-економічній системі суспільства призвели до формування протилежних тенденцій розвитку аграрного ринку праці.

Із загальної кількості найманих працівників у сільському господарстві у 2010 р. було зайнято лише 6%

(у 2000 р. – 17%). Таке скорочення відбувається за рахунок збільшення частки осіб, зайнятих у нематеріальній сфері виробництва (торгівля, фінансова діяльність, апарат органів державного управління) [1].

Однак слід зазначити, що на ринку праці у 2012 – 2013 рр. спостерігались позитивні зрушення. Чисельність зайнятого населення в Україні у 2012 р. збільшилася та становила 20 354,3 тис. осіб, а у 2013 р. – 20 404,1 тис. осіб (у 2011 р. – 20 324,2 тис. осіб). Рівень зайнятості у середньому по Україні зріс з 59,2% до 59,7%. За даними Державної служби статистики України, частка зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві дещо зросла і становила у 2012 р. 17,2% та у 2013 р. – 17,5% від усього зайнятого населення. У промисловості, наприклад, ці показники становили у 2012 р. 16,4% і у 2013 р. – 16,1% (рис. 1).

Реформування аграрного сектора призвело до скорочення кількості зайнятого населення в сільському господарстві, що підтверджує загальносвітову тенденцію. За десять років (з 2000 р. до 2010 р.) в Україні зменшилась зайнятість у сільському господарстві на 1,3 млн осіб, у промисловості – на 1 млн осіб. На думку деяких науковців, такі зміни вважаються позитивними, тому що жодна країна, навіть орієнтована на сільськогосподарське виробництво, не може витримати таку високу зайнятість у сільському господарстві, як в Україні [7] (рис. 2).

За даними порталів пошуку роботи, число вакансій зростає, однак структура зайнятості не відповідає сучасним вимогам. До прикладу, майже кожний третій працюючий сьогодні зайнятий у сфері торгівлі (рис. 3).

Важливим чинником формування високоефективного аграрного ринку праці є бажання отримати доходи для розширеного відтворення, водночас слабким місцем залишається розмір заробітної плати в аграрній галузі економіки. Необлаштованість сільського життя, слабе інфраструктурне забезпечення, а також низький рівень заробітної плати в сільськогосподарській галузі роблять аграрну працю непривабливою та

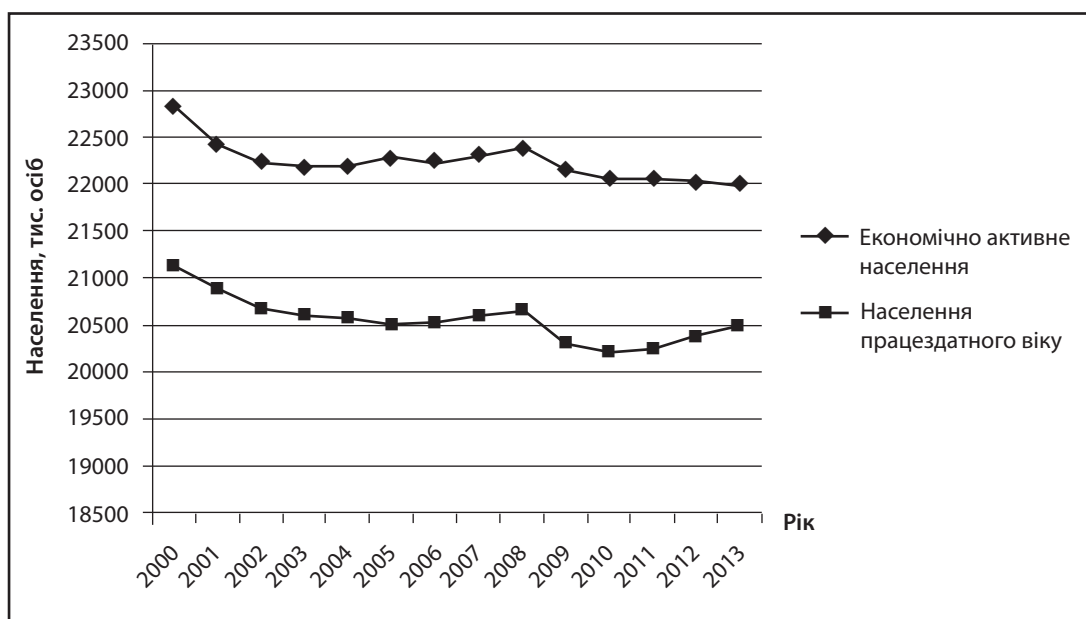

Рис. 1. Динаміка зайнятості економічно активного населення 2000 – 2013 рр. (тис. осіб)

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України.

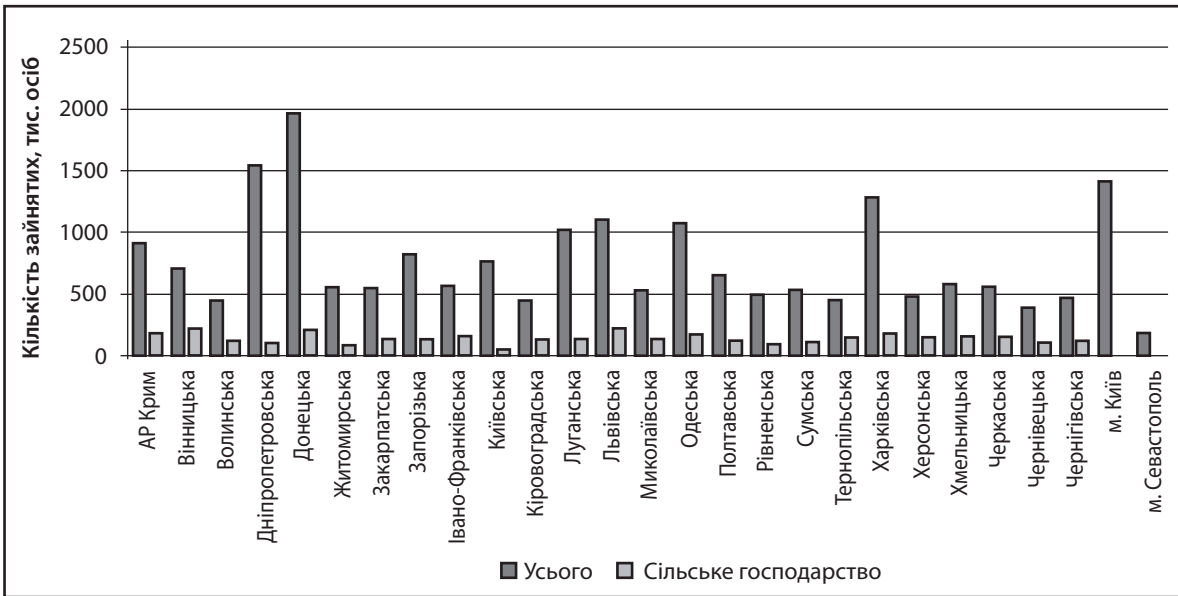

Рис. 2. Рівень зайнятості населення в сільському господарстві за регіонами України у 2013 р. (тис. осіб)

Джерело: побудовано за даними Міністерства соціальної політики України.

Рис. 3. Зайнятність населення за видами економічної діяльності у 2013 р.

Джерело: побудовано за даними Міністерства соціальної політики України.

спричиняють відплив робочої сили з галузі. Аналізуючи загальний рівень відповідності очікувань працівників щодо оплати праці на національному ринку, варто привести приклад результатів дослідження, яке показує, що в Україні «72% респондентів украї не задоволені своїм рівнем зарплати, 18% – незадоволені, 6% – частково задоволені та лише 4% – задоволені» [2]. Схожа ситуація складається і на ринку аграрної праці, де деформація механізму оплати праці виявляється у відсутності

взаємозв'язку між продуктивністю праці та заробітною платою працівника і в результаті служить демотивуючим чинником ефективної зайнятості на селі.

Серед причин низької ціни сільської робочої сили слід назвати неефективність сільськогосподарського виробництва, порівняно нижчу його прибутковість та низькі темпи зростання обсягів виробництва в галузі. За період 2001 – 2013 рр. загальний випуск валового продукту в Україні зріс більш, ніж у 6 разів, тоді як у сіль-

ському господарстві – лише у 3 рази. Низька заробітна плата в аграрній галузі стримує соціально-економічне зростання галузі та прискорений розвиток аграрного сектора.

Рівень середньомісячної заробітної плати за 2011 – 2012 рр. підвищився на 14,9% і на кінець 2012 р. становив 3026 гривень, а на кінець 2013 р. – 3265 гривень. Реальна заробітна плата зросла на 14,4% (рис. 4).

За даними статистичної служби України, приріст заробітної плати відбувся у всіх сферах економічної діяльності. Міністерство соціальної політики у своєму соціальному звіті за 2012 р. зазначає, що «найвищим він був у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг (26,5%), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (23,8%), освіти (21,4%). У промисловості найвищі темпи зростання заробітної плати були на підприємствах хімічного виробництва (20,0%), виробництва гумових і пластмасових виробів (15,5%)» [3].

Варто зазначити, що ринок аграрної праці України завжди характеризувався переважанням пропозиції над попитом, а відтак ціна на аграрну працю, тобто заробітна плата, встановлювалась на низькому рівні. Аналізуючи рівень заробітної плати за сферами економіки, стає зрозумілим те, що приріст заробітної плати спостерігається у сферах культури і спорту, охорони здоров'я, освіти, авіаційного транспорту та фінансових установ, «де розмір заробітної плати в 3,2 – 2,0 разу перевищує середній рівень по економіці країни» [3], однак у сільському господарстві ці показники продовжують залишатися нижче середнього рівня по економіці. Так, у 2010 р. середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві становила 1430 грн, тоді як середня по Україні – 2239 грн (промисловість – 2638 грн), а у 2013 р. – 2462 грн, тоді як середня заробітна плата в

країні становила 3265 грн. За січень – вересень 2014 р. середньомісячна заробітна плата в Україні становила 3424 грн, тоді як в сільському господарстві цей показник становить 2499 грн, у промисловості – 3932 грн, а у сфері фінансової та страхової діяльності – 6922 грн.

Сьогодні сільськогосподарське виробництво в Україні продовжує за лишатися малоефективним сектором економіки, що, зокрема, спричинено відсутністю дієвої системи мотивації продуктивної праці зайнятих у галузі осіб. Окрім проблеми нерегулярності і несвоєчасності виплат заробітної плати працівникам аграрної галузі, на сучасному етапі значний вплив має брак фінансових ресурсів на розвиток сільської соціальної інфраструктури, що в результаті веде до погіршення якості дорожньо-транспортної мережі, житлового фонду, зменшення кількості закладів соціально-культурного призначення, погіршення екологічної ситуації в сільській місцевості, деградації та вимирання сіл.

Забезпечення зайнятості сільського населення є потужним чинником як зростання економіки, так і розширення можливостей людського розвитку. Прийняття нового Закону про зайнятість населення, а також розробка та вдосконалення нового Трудового кодексу України свідчить про усвідомлення на державному рівні того, що ситуація на аграрному ринку праці в Україні не відповідає потребам сьогодення, а також про важливість цієї проблеми, яка впливає на різні аспекти життя суспільства.

Динаміка змін на аграрному ринку праці повинна бути контрольована органами місцевого самоврядування, районними та обласними адміністраціями, для чого потрібно вносити зміни в організацію управління в сільських районах. [6] Сучасні умови вимагають адекватних зрушень у структурі зайнятості: зрушень у галузевій структурі, у професійній, у освітній. В аграрному секто-

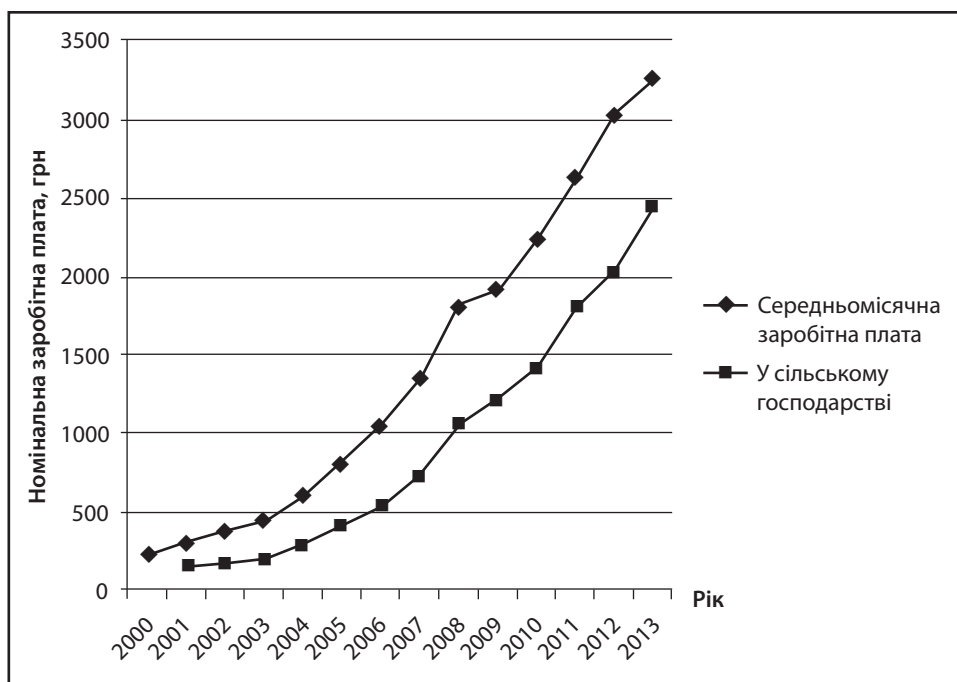

Рис. 4. Рівень середньомісячної номінальної заробітної плати в сільському господарстві у 2000 – 2013 рр., грн
Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України.

рі це в першу чергу стосується підвищення рівня освіти, кваліфікації та конкурентоспроможності аграрної робочої сили (рис. 5).

Дані Державної служби статистики України дозволяють зробити висновок, що за період 2002 – 2012 рр. загальний рівень працевлаштування в межах національної економіки постійно зростав до 2008 р., проте згодом відбулися певні скорочення (зменшення рівня працевлаштування у 2012 р. на 8,1% відносно рівня 2002 р.) [5]. У сфері сільського господарства також спостерігалось різке падіння показників працевлаштування у 2008 – 2009 рр. Однак загалом рівень працевлаштування за тривалий період з 2002 до 2012 рр. зріс на 37%. Подібна ситуація склалася і з показниками кількості вакансій, потрібних на ринку праці. За період 2002 – 2012 рр. у межах національного ринку праці відбувались і зростання, і скорочення потреб підприємств у працівниках, і станом на 2012 р. рівень затребуваних працівників скоротився більш ніж на 60% відносно показників 2002 р., а в аграрній галузі економіки майже на 65% відповідно [4] (рис. 6).

Проаналізувавши процеси, що відбуваються на аграрному ринку праці в Україні, варто зазначити, що сьогодні ринок праці сільської місцевості не обмежується лише аграрним виробництвом; до його складу також входять працівники соціально-культурної сфери,

побутового обслуговування на селі, а також самозайняті працівники працездатного віку. Враховуючи тенденції зростання кількості великих сільськогосподарських виробників, які часто є низькотрудомісткими, і зменшення частки дрібного підприємництва в галузі, можна передбачити подальше скорочення обсягів найманих працівників у сфері сільськогосподарського виробництва. Щоб компенсувати таке скорочення та уникнути загострення проблеми зайнятості на селі, у першу чергу потрібно сприяти диверсифікації сільської економіки, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, а також залученню працівників до сфери несільськогосподарського виробництва та у суміжні з ним галузі економіки.

ВИСНОВКИ

З метою створення додаткових робочих місць в аграрному виробництві України в першу чергу потрібно розширювати попит на вітчизняну сільськогосподарську продукцію, сприяти інтенсифікації та диверсифікації сільської виробничої діяльності, залученню інвестицій в аграрну галузь. Необхідним є подальше вдосконалення законодавчої бази у сфері сільської зайнятості, а також надання більших повноважень та можливостей впливу органам місцевого самоврядування. Однак, незважаючи на негативні тенденції рівня оплати сільськогосподар-

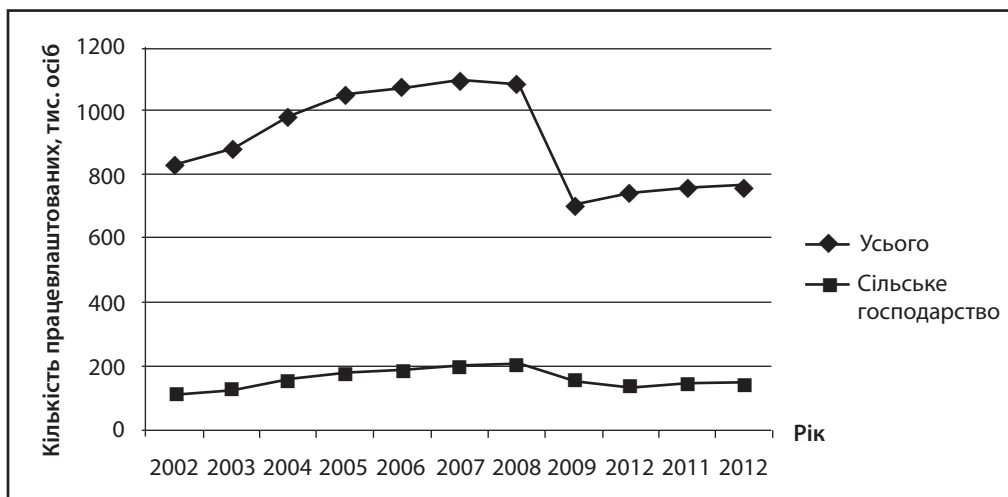

Рис. 5. Рівень працевлаштування громадян в сільському господарстві України в 2002 – 2012 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України.

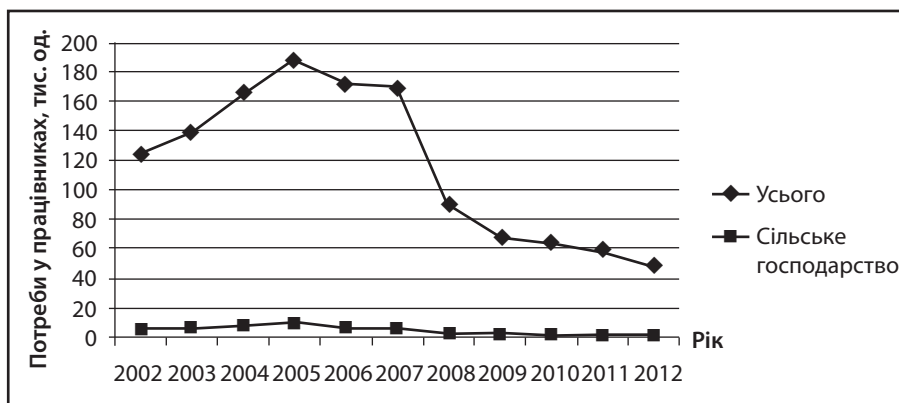

Рис. 6. Потреба у працівниках сільськогосподарських підприємств у 2000 – 2012 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України.

ської праці та нерівномірності в розподілі працівників між галузями народного господарства, сьогодні існують тенденції ефективного вдосконалення механізму управління соціально-виробничою системою зайнятості, розвитку соціальної інфраструктури на селі та створення необхідних умов для відтворення та розвитку трудового потенціалу аграрної галузі економіки України. Тому подальша аграрна структурна політика держави повинна бути спрямованою на створення умов для стабільного виробництва продуктів харчування, сировини для вітчизняної промисловості, збільшення конкурентоспроможності та експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств, а також утвердження принципу соціальної справедливості в оплаті аграрної праці. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бабенко А. Г.** Державне регулювання – пріоритетний напрям розвитку економіки аграрного сектора / А. Г. Бабенко // *Культура народів Причорномор'я*. – 2009. – № 162. – С. 41 – 44.
2. **Гоцуєнко Н.** Слабкі ланки «трудоного» ланцюга / Н. Гоцуєнко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/slabki_lanki_trudovogo_lantsyuga.html
3. Динаміка заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки : Соціальний звіт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mlsp.gov.ua/document/152068/2012.doc
4. Динаміка потреби підприємств у працівниках за видами економічної діяльності у 2002 – 2012 рр. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/rp/zrp/zrp_u/pp_rik_u.html
5. Динаміка працевлаштування не зайнятих трудовою діяльністю громадян за видами економічної діяльності у 2002 – 2012 рр. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/rp/zrp/zrp_u/prved_rik_u.html
6. **Дієсперов В. С.** Продуктивність праці в сільському господарстві / В. С. Дієсперов // *Економіка України*. – 2003. – № 11. – С. 61 – 68.
7. **Лібанова Е. М.** Проблеми розвитку ринку праці в контексті соціальної політики України, загроз та викликів XXI століття / Е. М. Лібанова // *Матеріали семінару «Актуальні питання діяльності державної служби зайнятості на етапі впровадження нової редакції Закону України «Про зайнятість населення»*. – Вінниця, 2012. – С. 41 – 46.
8. Трудові ресурси села, зайнятість та ринок праці. Аграрний сектор економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/economics/documents/category-58/doc-8/>

Науковий керівник – Майовець Є. Й., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу економічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка

REFERENCES

- Babenko, A. H. "Derzhavne rehulivannia - priorytetnyi napriam rozvytku ekonomiky ahrarnoho sektora" [State regulation – a priority of economic development of the agricultural sector]. *Kultura narodov Prychornomor'ia*, no. 162 (2009): 41-44.
- "Dynamika zarobitnoi platy pratsivnykiv, zainiatykh u haluziakh ekonomiky" [The dynamics of wages of workers employed in industries]. mlsp.gov.ua/document/152068/2012.doc

"Dynamika potreby pidpriemstv u pratsivnykakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2002 – 2012 rr." [Dynamics of the needs of enterprises for employees by economic activity in 2002 – 2012]. http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/rp/zrp/zrp_u/pp_rik_u.html

"Dynamika pratsevlashuvannia ne zainiatykh трудовою diialnistiu hromadian za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2002 – 2012 rr." [The dynamics of employment is not engaged in economic activity by economic activity in 2002 - 2012]. http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/rp/zrp/zrp_u/prved_rik_u.html

Diesperov, V. S. "Produktyvnist pratsi v silskomu hospodarstvi" [Productivity in agriculture]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 11 (2003): 61-68.

Hotsuienko, N. "Slabki lanky «trodovoho» lantsiuha" [The weak link "labor" chain]. http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/slabki_lanki_trudovogo_lantsyuga.html

Libanova, E. M. "Problemy rozvytku rynku pratsi v konteksti sotsialnoi polityky Ukrainy, zahroz ta vyklykiv XXI stolittia" [The problems of the labor market in the context of Social Policy of Ukraine, threats and challenges of the XXI century]. *Aktualni pytan'nia diialnosti derzhavnoi sluzhby zainiatosti na etapi vprovadzhennia novoi redaktsii Zakonu Ukrainy «Pro zainiatist naseleennia»*. Vinnytsia, 2012.41-46.

"Trudovi resursy sela, zainiatist ta rynek pratsi. Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy" [Manpower village, employment and labor markets. Agricultural sector of Ukraine]. <http://agroua.net/economics/documents/category-58/doc-8/>